

az emberi ittlét öt alapvető fenomenje (a halál, a munka, az uralom, a szeretet-szerelem és a játék) közé tartozik. A kozmológiai értelmezésből kiderül, hogy a játék igenis méltó témája a filozófiának, mert „a játék semmi máshoz nem hasonlító módon tárja fel az ember és a világ viszonyát”. Fink a játék felől értelmezi és osztályozza az ember „világhelyét”. A nevelésfilozófiai értelmezés egyértelmű megállapítása, hogy „a játék és a nevelés kérdésköre összeér”, a képzést és eszményképzést Fink olyan mozgásként értelmezi, amelyet a játék kozmológiai értelmezésének bevonásával lehet megérteni. Sárkány Péter összefoglalójában Fink elévülhetetlen érdemei közé sorolja többretegű játékértelmezéseit, melyek közül a spekulatív filozófia hagyományát újjáélesztő kozmológiai értelmezést emeli ki.

A kötet végén Elisabeth Lukast ismerhetjük meg még jobban. Kalocsai Varga Éva, aki mérhetetlenül sokat tesz az egzisztenciaanalízis és logoterápia népszerűsítéséért, egy rendkívül tartalmas interjút készített Viktor E. Frankl tanítványával, módszerének továbbfejlesztőjével, aki több mint ötven egyetemen tartott előadásokat, és publikációit tizenhét nyelvre fordították le. Mi éppen Kalocsai Varga Évának köszönhetjük, hogy Elisabeth Lukas több könyve magyarul is

olvasható; az alázatosan feltett, alapos háttérismertekből megformált kérdéseire adott válaszokból egy összefoglaló bontakozik ki. A beszélgetést nemcsak a könyvekben leírt, azokból felsejülő információkra alapozza, hanem nagyfokú tájékozottságára, téma iránti elköteleződésére is fény derül, amikor például a logoterápia soron következő világkongresszusát hozza szóba. Kalocsai méltó beszélgetőtársa Lukasnak, az olvasó előtt pedig összefüggéseiben tárul fel Lukas munkássága a kezdetektől az interjú elkészítéséig, felszínre jutnak a logoterápia leglényegesebb elemei, az irányzat napjaink égető problémáira adott válaszai. Lukas a logoterápia kvintesszenciáját fogalmazza meg, és még ilyen szűk keretek között is tud útravalót adni az értelmes élet megéléséhez.

A *Többllet* 2018-as *Logoterápia és egzisztenciaanalízis* lapszáma valóban képes többletet nyújtani a téma iránt érdeklődők számára. Nemcsak Viktor E. Frankl máshol nem hozzáférhető szövegei, hanem a tanulmányok és beszélgetések is értékessé teszik a kiadványt, amit haszonnal lapozhatnak a szakmabeliek és kíváncsiskodók egyaránt. Ez egy olyan évkönyv, ami nem évül el!

Vincze Csilla

A menekültválság biopolitikai és morálfilozófiai megvilágításban

*Menekültválság transzkulturális megközelítésben. Szerk. Lurcza Zsuzsanna
Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Kvár 2020. 150. old.*

A *Menekültválság transzkulturális megközelítésben* c. kötet egyaránt tartalmazza külföldi szerzőknek a hontalanságról, az üldöztetésről és a biohatalom különböző megnyilvánulási formáiról írt műveinek fordításait és hazai szakértőknek a menekültkérdés morálfilozófiai és diskurzuselemzési vonatkozásairól szóló tanulmányait. A kötet írásai három tematikus csoportra oszlanak: az első tömb a hazátlanság és a biopolitika kérdéseit taglalja, a

második a menekültválság morálfilozófiai vetületeit, a harmadik pedig a menekültkérdés magyarországi aktuálpolitikai vonatkozásait.

Burkhard Liebsch *Hazát a hazátlanoknak? Politikai megfontolások az elhagyatottság irodalmához* c. írása a politikai hontalanság kérdéskörét járja körül, kiemelt figyelmet szentelve a téma szépirodalmi vonatkozásainak. Liebsch értelmezésében a politikai haza és az otthonosság megteremtése

által felvetett kérdések a Hannah Arendt által is tárgyalt politikai vendégszeretet fogalmának újragondolásához vezetnek, hiszen ennek komolyan vétele nélkül csakis a kizáró jellegű hovatarozás politikája és annak kozmikus, etnicista vagy vallásilag megalapozott formái jöhetnek szóba. A szerző arra a következtetésre jut, hogy az otthonossá válás új politikai formáit csakis az elhagyottak tapasztalatai felől lehet kialakítani, akik a politikai világ megbízhatatlanságát a másokhoz való odafordulás lehetőségének a radikális felvetése révén képesek átalakítani. Michel Agier *A biohatalom megjelenési formái próbatételnek tükrében* c. tanulmánya a menekülttáborokra és a gettókra vonatkozó, etnográfiai projekt elméleti összegzése a biohatalom fogalmkörének a segítségével. Az írás azt ígéri, hogy az empirikus kutatások fényében közelíti egymáshoz az antropológia és a filozófia diszciplínáit, ugyanakkor a Foucault és Agamben által kidolgozott fogalmi keret pontosítását is el kívánja végezni. A szerző a heterotópiák kortárs megjelenési formáiként értett börtönök, menhelyek és gettók vizsgálata során a demokratikus államok kizárási technikáit járja körül, amelyek a belső idegen elemek lokalizációját a specifikus jogi keretek és rendszeti eszközök létrehozása révén valósítja meg. Pusztán ebből az írásból azonban nem derül ki egyértelműen, hogy ez az etnográfiai leírás miként haladhatja meg a marginalizációnak és az exklúzióknak a biohatalom hivatkozott elméleteiben lefektetett fogalmi kereteit.

Makai Péter *Felelősség és transzcendencia* c. tanulmányának első, tisztán elméleti része a szerző perszonalista alapon álló erkölcsfilozófiai rendszerének rövid bemutatását tartalmazza. Ennek a rendszernek a központi fogalma a második személyre irányuló, proximitív felelősség, amely „olyan, nem reciprocitásalapú, a viszonyosságon túlmutató logikára épülő gyakorlati aktivitás, törődés és figyelem, amely elkötelezett a másik ember irányában, ilyen módon az első személynek a második személyre irányuló személyes, helyettesíthetetlen felelőssége”. (53.) Az írás második része a korábban tárgyalt morális logika fényében igyekszik szembenézni korunk menekültválsága által felvetett kérdésekkel, miközben a probléma

kulturális aspektusait is érinti. A migrációnak erről a vonatkozásáról Makai azt állítja: „(e)gyszerűen tévedés, hogy a kulturális érintkezés minden érintett fél számára minden esetben előnyökkel jár”. (67.) A szerző arra a következtetésre jut, hogy létezik egy felső határérték, egy befogadóképességi limit, amely felett a befogadó társadalom nem képes elviselhető életet biztosítani sem az őshonos állampolgárok, sem pedig a betelepülő népesség számára. Ennek fényében a probléma megoldási javaslatát is megfogalmazza, amelyet nem egyszerűen a migráció globális szabályozásában lát, hanem a migráció kiváltó okainak megszüntetésére, vagyis a menekülni kényszerülők helyben való boldogulására irányuló segítségnyújtásban.

Walter Pfannkuche *Üldöztetés, éhínség, háború – a segítségnyújtás kötelezettsége a szükséghelyzetben lévők számára* c. tanulmánya az előző tanulmánnyal szemben amellel érvel, hogy morális szempontból nem lehet meghatározni a segítségnyújtás felső határértékét. A szükséglet szenvedőkkel való bánásmódra vonatkozó érvelése során elkülöníti egymástól a kontraktualista és az univerzalista morális alapállást: míg az előző szerint nem indokoltak a védelmi jogok azokkal a személyekkel szemben, akiket potenciális veszély nem fenyeget, addig az utóbbi abból indul ki, hogy morálisan nézve minden ember élete és jóléte ugyanolyan fontos, ezért a nemzetek feletti segítségnyújtás kötelezettsége is egyértelmű kell hogy legyen. A szerző felelősségetikájának az összegzése a következő: „a politikai közösségek tagjai azon cselekvéseik következményeiért felelősek, amelyek más kollektív döntések által elkerülhetőek lettek volna – anélkül, hogy ez esetben más észszerűtlen nehézségekkel kellene szembenéznük”. (80.) Ebből kifolyólag a menekültek befogadásával kapcsolatban azt a pragmatikus szempontot elemzi, hogy „miként lehet a legnagyobb mértékben fenntartani a politikai mechanizmusok elfogadását és csökkenteni a polgárok közötti konfrontációt”. (85.)

A kötet utolsó blokkjának írásai helyi vonatkozásúak és aktuálpolitikai jellegűek. Nyíró Miklós a *Menekültválság mint tükrök. Migrációs politika, kormányzati stratégia és rendszer ma, Magyarországon* c. írása a 2015-től elindult menekülthullámra adott magyarországi kormányzati intézkedések rendkívül

részletes és tényyszerű leírását nyújtja. Ez a körültekintő leírás azt a leegyszerűsítő képet kívánja ellensúlyozni, amely a médiában, a kormánykommunikációban és a közbeszédben uralkodóvá vált menekültválsággal kapcsolatos. Ennek fényében a tanulmány elsősorban arra a kérdésre keresi a választ, hogy mi állhat ennek a diszkussziós vákuumnak a hátterében. A szerző arra konkludál, hogy „az igazi válság a demokrácia kiépülése irányába vezető út blokkolásában, mi több, visszajára fordításában rejlik” (116.), vagyis az olyan hatalmi mechanizmusok kiépítésében, amelyek felszámolják a polgárok morális és politikai orientációját. Lurcza Zsuzsanna „Aktualitás” és „korszerűtlenség” a menekültválságról szóló diskurzusban. *Magyarország esete* c. írása, mint a címből is kiderül, a menekültválságra adott magyarországi kormányzati válaszok diskurzusanalitikai elemzését végzi el, miközben a filozófiai elemzésnek az aktualitásra irányuló, kritikai, vállaltan is elkötelezett módját kívánja művelni. Az írás befejező része rövid kitekintést nyújt a menekültkérdés nemzetközi szakirodalmára is, felvillantva a jelenkort jellemző általános társadalmi bizalmatlanságot, amely széles társadalmi csoportok radikalizálódásához vezet. A szerző mindebből azt a következtetést vonja le, hogy az EU döntési kényszerbe került: vagy el kell köteleznie

magát a menekültválság megoldása iránt, vagy át kell fogalmaznia alapvető értékeit és jogait, amelyek mindez idáig a legitimitását biztosították.

A kötetben található tanulmányok igen aktuális, a közbeszédben is folyamatosan jelen lévő, ám kellőképpen sosem árnyalt kérdéskört járnak körül, ezért mindenképpen számot tarthatnak nemcsak a szakértők, hanem a szélesebb közönség érdeklődésére is. Ezenkívül számos továbbgondolandó kérdésirányt is érintenek, amelyek, jóllehet nem kerülnek részletesebb kifejtésre, mindenképpen támpontokat nyújthatnak a menekültkérdés összetettebb értelmezéséhez. Éppen ezért sajnálatos, hogy elsősorban az idegen nyelvű tanulmányok fordításában kellőképpen nem tisztázott szövegrészek is benne maradtak, amelyek megnehezítik az amúgy sem egyszerű nyelvvezető és fogalomhasználatú írások befogadhatóságát. Ugyanakkor a kötet címe is kissé megtévesztő lehet, hiszen a tanulmányok inkább a biopolitika és a morálfilozófia fogalomrendszere felől közelítik meg a menekültválság kérdését, a probléma (transz)kulturális aspektusai semmiképpen sem képezik az elemzések fő irányvonalát.

Bakcsi Botond

Incelkedés az ismeretelmélet esélyeivel, avagy félreértés, megértés, rekontextualizáció

*Szilágyi-Gál Mihály: A félreértés esélyei. Filozófiai, politikaelméleti és retorikai írások
Gondolat Kiadó, Bp. 2018. 138 old.*

Elérhető-e a félreértés? Avagy érthető-e absztrakcióként is, ami elmondott, eredetileg személyes gondolatot tartalmaz, de megosztva immár közös közléssé lesz, s ugyanazt a nyelvet „érti-e” mindenki, aki részesévé válik a kifejezés retorikai megformáltságának?

„Az ismeretelmélet Descartes-ig (de akár Platónig) visszanyúló hagyományából azt tanulhatjuk, hogy egy

gondolat alapvetően személyes. Felmerül a kérdés, hogy kié a gondolat, ha megosztom mással? Még mindig az enyém, hiszen én vagyok a szerzője, én gondoltam ki, bennem keletkezett és bennem van, vagy már másban is él, tehát közös? A nyelv, amelyen gondolataimat kifejezhető formába öntöm, eleve nem csak az enyém. Vagyis egy gondolat – amint kimondtam, közreadtam – már a másé is, mert olyan

A. Gergely András (1952) – politológus, kulturális antropológus, az ELTE TÁTK és a PTE DTI oktatója, szerkesztő, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke, andrasgergelya@gmail.com